

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ДОНІЙ Наталія Євгенівна

УДК 101.1 : 316

**СОЦІАЛЬНА ДЕВІТАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ
В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2015

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант - доктор філософських наук, професор
Герасимова Ельвіра Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, професор кафедри
соціальної філософії та філософії освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Денисенко Ірина Дмитрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
декан факультету психології та соціології;

доктор філософських наук, професор
Додонов Роман Олександрович,
Донецький національний університет
МОН України (м. Вінниця),
в.о. завідуючого кафедрою філософії;

доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Зінченко Віктор Вікторович,
Інститут вищої освіти НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
інтернаціоналізації вищої освіти.

Захист відбудеться 29 жовтня 2015 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «28» вересня 2015 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний соціальний простір не має аналогів в історії поступу людської спільноти, тому що в усіх сферах життєдіяльності він характеризується одночасною присутністю як процесів локалізації, так і ситуацією розгортання глобалізаційних вимірів. Глокалізація забарвлює існування людини новим усвідомленням природи соціальних проблем, а саме приходить розуміння, що останні здебільшого детерміновані розірваністю, нелінійністю соціального життя, індиферентністю суспільства стосовно індивідів, зростанням темпів і швидкостей існування та надзвичайно масштабним тиском науково-технологічного прогресу й засобів масової інформації на свідомість людини.

У результаті порушення рівноваги між суспільним і приватним життям людина отримує негативні імпульси й намагається дистанціюватися від джерел небезпеки, у якості яких сприймається соціальне середовище, а потім ланцюговою реакцією руйнуються й історично сформовані суспільні форми. Людина все частіше демонструє необов'язковість збереження власної присутності в межах соціального простору й розмірковує про можливість альтернативного існування поза ним. Зростання настроїв відчуженості людини від соціуму стає її відповіддю на нестерпність перебування в умовах надшвидких темпів соціальної динаміки, на задушливість атмосфери соціальної аномії та апофатичної свободи, які провокують посилення кризи селфу й масштабну деперсоналізацією індивідів.

Намагання індивідів дистанціюватися від соціуму, а також зростання чисельності демонстрації непередбачуваних форм людської поведінки оформлюються в новітні виклики соціальним наукам. Релевантна відповідь на ці виклики обумовлює перспективи подальшого виживання людства. Віддзеркаленням усвідомлення важливості адекватної відповіді на вказані виклики стає приклад прийняття ЮНЕСКО декларації «Освіта XXI століття», у якій було однозначно заявлено, що головним пріоритетом сучасного соціального простору повинна стати цінність стійкого розвитку людини й суспільства, а основною метою освіти – формування життєздатної особистості.

Зростання дослідницького інтересу до феномену вітальності стало результатом впливу двох факторів: видозміною самого феномену та фактом збігу багатьох кризових і драматичних ситуацій, які відбулися у ХХ ст. й які спровокували процес актуалізації концепту «девіталізація». Уведений у даному дослідженні неологізм «соціальна девіталізація особистості» є одним із кроків у формуванні категоріального апарату, придатного до аналізу ситуації в глобалізованому світі. Спроба концептуального формування уявлень, які здатні розкрити природу та сутність епіфеномену «соціальна девіталізація особистості» супроводжується рядом складнощів, пояснити які можна, з одного боку, надзвичайною масштабністю теми, а, з іншого, її слабкою розробленістю.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Враховуючи, що соціальна філософія намагається синтезувати напрацювання різних сфер сучасної

гуманітаристики, то логічно буде те, що об'єм інформації, який стосується міжнаукових феноменів є надзвичайно великим. Це акцентує увагу на ситуації аналізу соціальної девіталізації особистості як складного та неоднозначного епіфеномену, що вимагає синтезування поліваріантних наукових позицій. Опосередковано це також указує на факт розрізненості й дисциплінарної розкиданості інформації та засвідчує факт значного рівня складнощів при формуванні загального уявлення про соціальну девіталізацію особистості.

Феномен вітальності, номінований у залежності від епохи та трендів, з різним ступенем глибини й визначеності досліджувався такими мислителями, як Аристотель, Г. Дріш, К. Лоренц, К. Меннінгер, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, Платон, П. Тілліх, З. Фройд, М. Шелер, О. Шпенглер та ін. Представниками віталістичної теорії можна назвати А. Богданова, ідеолога концепції емпіріомонізму; Л. Берга, автора теорії «номогенезу»; В. Вернадського – автора вчення про ноосферу; Л. Гумілева, який відстоював існування «пасіонарності»; О. Гурвіча, розробника ідеї «практичного віталізму»; А. Чижевського, який представив ідею взаємозалежності підйому та падіння життєвості людини від космічної енергії. Досить цікаве відлуння європейської тенденції зростання наукового інтересу до вітальності на початку ХХ ст. можна побачити на теренах України, де віталістична теорія знайшла підкріплення у філософії вітаїзму, виразником якої стала літературна еліта того часу – А. Любченко, В. Підмогильний, М. Хвильовий, Ю. Яновський та ін.

Серед сучасних представників російської філософії проблемами вітальності займаються Н. Козлова, В. Красіков, А. Лактіонова, Л. Шипкова та ряд інших. Огляд наукових джерел засвідчив, що у вітчизняному філософському дискурсі запровадження використання концепту «вітальність» пов'язується з доробком В. Крисаченка та його концепцією «антроповіталізму», а також із розвитком і популяризацією Н. Хамітовим і С. Криловою нового напрямку «метаантропологія». Наростання інтересу до проблеми соціальної вітальності людини сигналізує про тісну його взаємообумовленість іншими проблемами, які лихоманять соціальний простір у ХХ-ХХІ ст. Питання «жити чи виживати» ставало об'єктами досліджень у роботах О. Бондаренко, В. Дружиніна, М. Лекса, М. Лепського. Окремим блоком у дослідженні авітальних тенденцій виглядають публікації, які розкривають суть такого феномену, як «соціальна смерть» (доробок Н. Князевої-Лязгіної, І. Левченко, Ю. Тетеріної).

На новітньому етапі також було порушено питання співвідношення вітальної та авітальної активності людини в працях науковців Ю. Вагіна, М. Голуб-Бережної, І. Лисака, В. Тихоненко, І. Роліка, О. Рильської. В м. Омську сформувалася наукова школа на чолі з проф. С. Денисовим, основним об'єктом вивчення якої є буття як результат опозиційності вітального та танатального. Представники даної школи, наприклад, С. Єфімова та Л. Крікунова, намагаються розглядати феномени та явища сучасності й минулого, проводячи через призму «вітальність/танатальність». Українську філософську школу в даному руслі представляють публікації С. Величка, у яких він розкриває танаталогічну сутність суспільства.

Попри постійний інтерес до феномену вітальності з боку закордонних дослідників, треба зазначити, що українська наукова думка дещо пригальмовує в цьому аспекті. Більш того, у розрізі вітчизняної наукової та філософської шкіл концепти «авітальне», «девіталізація», переважно мають характер розмитих за суттю категорій, а тому лише зрідка отримують наукову оцінку. Зокрема М. Кисельов, аналізуючи співвідношення світогляду та екології, висловлює серйозне занепокоєння щодо сприйняття соціальними науками людини виключно в якості «авітального утворення».

Можемо констатувати, що, незважаючи на достатньо розгорнутий філософський аналіз феномену вітальності, особливої уваги продовжує потребувати аналіз процесу соціальної девіталізації особистості як епіфеномен, який віддзеркалює перехід особистості з категорії соціально вітальної особи до категорії соціально авітальної.

Окремо необхідно зазначити появу певної кількості робіт, які здебільшого перебувають у сфері закордонних психологічних і соціологічних досліджень, де концепт «девіталізація» присутній у близьких за сенсом категоріях, приміром, у роботах В. Бачініна – «соціальний суїцид», у публікаціях В. Кривошеєва «короткі життєві проекти», у Ц. Короленка та Н. Дмитрієва – «синдром дистанціювання», у Д. Литинської – «екзистенційний ескапізм», у С. Саллівана – «*somnolent detachment*», що в перекладі з англійської означає «гіперсонлива відчуженість, відстороненість від соціуму». Будемо справедливі, у вітчизняній гуманітаристиці теж був започаткований розгляд девіталізації як процесу, що характеризує новітній соціальний простір. Наприклад, у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна на кафедрі прикладної соціології було заявлено про намір захисту дисертаційного дослідження аспірантом А. Шаповаловим на тему: «Девіталізація вищої освіти», певні напрацювання з використанням категорії «девіталізація» наявні в історичних науках (О. Буряк). Але такого рівня та обсягу досліджень не достатньо, щоб стверджувати, що концепт «девіталізація» посів належне місце серед ключових наукових об'єктів. Більш того, публікації вказаних авторів, з одного боку, полегшують завдання аналізу присутньої в останні роки тенденції втечі індивідів за межі соціального простору, а з іншого – не вкладаються в концепцію даного дослідження.

По-перше, не враховується, що прояв соціальної девіталізації особистості є породженням сукупності значної кількості факторів, де одним з провідних факторів є бажання індивіда зберегти власний життєвий простір. По-друге, відсутність номінації «соціальна девіталізація особистості» призводить до плутанини у змістовному плані при описі деяких явищ, як це відбулося, на жаль, з перекладом терміну «девіталізація», згаданого вперше Х. Ортегою-і-Гассетом у «Безхребетній Іспанії». По-третє, указані категорії не демонструють зв'язку з тим, що даний епіфеномен є результатом трансформацій соціального простору протягом ХІХ-ХХІ ст. По-четверте, використання частинки «де-» формує стереотип, що концепт, який її включає, має виключно негативний характер. Та насправді це не відповідає дійсності, і термін девіталізація демонструє собою позитивно збалансований епіфеномен.

Отже, задоволення зазначених претензій і наукова доцільність поглиблення концептуальної розробки проблеми соціальної девіталізації особистості, а також відчуття затребуваності виділення детермінаційних факторів, які виштовхнули вказаний епіфеномен на поверхню глобалізованого світу, обумовили вибір теми, дозволивши сформулювати мету й завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.) й виконувалася як складова частина ініціативної науково-дослідної теми «Віталістський вимір теорії й практики соціальної роботи» (державний реєстраційний № 0111U005742). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2012 р.).

Метою даного дослідження є аналіз і філософська концептуалізація епіфеномену соціальної девіталізації особистості.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- на основі феноменологічного аналізу зафіксувати еволюцію концепту «вітальність» та продемонструвати специфічно амбівалентний характер терміну «авітальність»;

- концептуалізувати сутність соціальної девіталізації особистості в якості епіфеномену та процесу;

- проаналізувати особливості світовідчуття доби пост-Просвітництва, встановити, дія яких факторів детермінувала поступ соціальної девіталізації особистості;

- визначити основні антропологічні чинники, які детермінували появу нового типу людини, орієнтованого на соціальну девіталізацію;

- виділити змістовно-сутнісні ознаки феномену тілесного стайлінгу;

- виявити місце трансформацій комунікативного простору й оцінити роль орієнтації на самотність у поширенні епіфеномену соціальної девіталізації особистості;

- проаналізувати прояви іножиття як поведінкові маркери соціальної девіталізації особистості;

- систематизувати погляди представників філософії вітаїзму та виділити засоби, які дозволять уберегти людину від потрапляння до категорії «девіталізовані особи»;

- представити основні позиції освітньої моделі, спрямованої на гальмування негативних ознак процесу соціальної девіталізації особистості;

- обґрунтувати доцільність впровадження ідеології соціального життєствердження як альтернативного балансу процесу девіталізації.

Об'єктом дослідження є нео-варіації життєдіяльності особистості в інтер'єрі соціального простору на зламі ХХ-ХХІ ст.

Предмет дослідження – соціальна девіталізація особистості в просторі глобалізованого суспільства.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять праці зарубіжних, російських і вітчизняних авторів, що висвітлювали філософські, соціологічні, психологічні, педагогічні та медичні аспекти поширення соціальної девіталізації особистості як соціального явища. Базовими для даного дослідження в методологічному плані стали праці представників новітньої драгоманівської школи соціальної філософії В. Андрущенка, Т. Андрущенко, В. Вашкевича, В. Воронкової, Е. Герасимової, О. Кивлюк, С. Крилової, В. Муляра, А. Ярошенко та ін.

Спроба розкриття суті соціальної девіталізації особистості була визначена автором як зворотній за своїм характером процес «знебарвлення» трагічного характеру існування сучасної людини, спроба збереження усієї кольорової гами такого «проживання». Серед методів, обраних для проведення дисертаційного дослідження, провідну позицію було відведено феноменологічному методу, орієнтованому на відсторонення від причинних і функціональних зв'язків між свідомістю і предметним світом, від їх діалектичного взаємоперетворення. Указаний метод дозволив зосередитися на аналізі соціальної девіталізації особистості як реально існуючому епіфеномену й надав можливість виділити мотиви та конфігурацію вказаного епіфеномену.

Треба зауважити, що дане дослідження не є спробою побудови метаконцепції, яка інтегрує вже існуючі підходи, а є варіантом визначення соціальної девіталізації особистості як складного соціального явища, що вимагає комплексного аналізу та міждисциплінарного підходу. Комплексний підхід враховує всі більш-менш вагомні аспекти соціальної девіталізації особистості з метою формування цілісного та незаангажованого погляду на цей епіфеномен. Він також передбачає певний стиль аргументації, у результаті якого міждисциплінарний підхід стає метамовою. Міждисциплінарність проявляється у тому, що, з одного боку, необхідним є аналіз трансформацій, які відбувалися й відбуваються в соціальному просторі ХХ-ХХІ ст., а з іншого – потрібне обов'язкове врахування «контексту» проблеми, а саме, ментальне та психологічне навантаження історичного відрізка, на якому й проявилася соціальна девіталізація особистості. Слід зазначити, що саме подібного, комплексного соціально-філософського розуміння явно бракує в наявній дослідницькій літературі.

Актуальність і вагомність об'єктивного дослідження соціальної девіталізації особистості як епіфеномену також обумовила необхідність використання таких підходів, як:

- діалектичний, що демонструє відкриту природу епіфеномену соціальної девіталізації, його конструктивний і деструктивний характер, а також дозволяє продемонструвати місце концепту в системі філософських понять і категорій;

- герменевтичний, використання якого дозволило забезпечити проникнення у внутрішню сутність епіфеномену соціальної девіталізації особистості, відчуття його природу та вияв на різних етапах його кристалізації;

- тезаурусний, згідно якого розгляд основних концептів і понять, пов'язаних із об'єктом і предметом дослідження, був вибудований за принципом координаційних залежностей;

- історико-логічний і ретроспективний, які дозволили дослідити соціальну девіталізацію особистості в соціальному просторі, починаючи з доби Просвітництва, та виявити елементи, присутність яких у історії людства сигналізує, що вказаний епіфеномен був латентне присутнім у всіх періодах цивілізаційного поступу соціуму, але історичний збіг обставин ХХ-ХХІ ст. дозволив йому активно проявитися на соціальній поверхні сучасності;

- філософсько-антропологічний, цінність якого для даного дослідження полягає в наявності механізмів для розкриття основ соціальної девіталізації особистості й виділення тих джерел проблеми, що лежать у глибинній природі людини.

Окрім того, загальнонаукова методологія розширена за рахунок соціально-психологічного та соціально-педагогічного підходів.

Наукова новизна отриманих результатів обумовлена реалізацією певної методологічної програми та зумовлена метою й завданнями, які постали в процесі роботи над темою. Наукова новизна отриманих результатів деталізується такими положеннями

Вперше:

- реалізовано розробку концепції епіфеномену «соціальна девіталізація особистості» як своєрідного сучасного способу існування людини, за якого демонструється намагання втечі людиною за межі соціального простору заради зосередженості на індивідуальному житті. Доведено, що упереджене сприйняття соціальної девіталізації особистості як епіфеномену та процесу з негативною конотацією не відповідає дійсності й тому було проаналізовано його позитивно збалансований характер дії в глобалізованому світі;

- досліджено парадоксальний стан існування сучасної людини, коли попри контртенденцію та демасовізацію суспільства споживання й переорієнтацію соціального простору на індивідуальні запити, особистість все одно відчуває брак можливостей у набутті актуальної конфігурації гармонійного селфу й виходу з кризи ідентичності. Звернуто увагу на те, що провідним фактором присутності такого парадоксу є наявність у соціальному просторі аномії та санкціонованих нею явищ: аномності, шизоїдності, розмитості меж і нудьги;

- виявлено змістовно-сутнісні ознаки та обґрунтовано доречність використання концепту «тілесний стайлінг» стосовно тих трансформацій, які витримує тіло людини, відповідаючи на вимоги модних тенденцій, поширюваних суспільством споживання. Доведено, що перебування в тренді є показником підпорядкування волі/владі Іншого, а інтуїтивне відчуття вказаної несвободи змушує індивідів демонструвати акти протесту й переходити до розширення меж допустимого в практиках татуювання, пірсингу тощо. Підкреслюється, що

долучення до тілесного стайлінгу демонструє наявність у індивіда ілюзії про можливість самоперезавантаження й початок нового повноцінного життя, у якому індивідуальне є домінуючим над соціальним;

- у рамках філософського дискурсу проаналізовано поліваріантну ситуацію іножиття сучасної людини, яка може бути охарактеризована як «спосіб життя соціально девіталізованої особистості». Виділено, що людина в стані соціальної девіталізації поєднує в собі бажання близькості та потяг до незалежності, і в якості прикладів подібної бівалентності наведено життя дауншифтерів і хікікоморі. Представлено думку, що дауншифтинг і хікікоморі є видами добровільної відмови індивідів від логіки суспільства споживання, вказується, що певний позитивний досвід життя дауншифтерів демонструє, що відмова від необґрунтовано високих витрат ресурсів є доволі привабливою тенденцією для соціального простору, яка орієнтована на сталий розвиток суспільства, у той час, як хікікоморі, навпаки, демонструють загрозову тенденцію пасивності не тільки стосовно соціального простору, але й стосовно власного селфу, що в реальності представляє потенційну загрозу їхньому життю;

- на основі аналізу доробку представників філософії вітаїзму систематизовано виказані ними ідеї щодо засобів, упровадження яких має пригальмувати темпи негативного зростання тенденції виходу індивідів за межі соціального простору, розглянутого автором у якості соціальної девіталізації особистості. До вказаних засобів віднесено освіченість і розумність, як похідні від сучасних можливостей розвитку інтелекту, збереження архетипічних зв'язків із минулим, родовою природою та відмову від орієнтації на самотність заради сімейного кола. Засвідчено, що положення й пропозиції філософії вітаїзму вимагають неоднозначної реакції та провокують постійний діалог-обговорення, що вже само по собі спрямоване на збереження та посилення ситуації соціальної вітальності.

Набуло подальшого розвитку:

- уявлення про причини появи й поширення орієнтації на самотність та виявлено основні характеристики вказаної орієнтації: орієнтація на самотність є похідною від трансформацій у комунікативному просторі соціуму; вона є показником намірів індивіда щодо звуження кола міжособистісних стосунків і бажання існування поза межами соціального простору; визнано, що орієнтація на самотність демонструє наявність у соціальному просторі проблеми з трансцендентністю, тобто людину, яка звикла до перебування в байдужому середовищі, не приваблюють глибокі переживання, емоції, відповідальність і обмеження свободи;

- положення про те, що розроблені в рамках діяльності ЮНЕСКО концепції «освіта протягом життя» і «функціональна грамотність» мають бути покладені в основу нової освітньої парадигми, реалізація якої дозволить перенацілити соціальні інститути освіти на формування в людини сукупності компетенцій, володіння якими стане основою підтримки належного рівня соціальної вітальності. Акцентовано, що в жодному разі соціальні інститути освіти й виховання не мають бути відірвані від соціального простору та елементів, які

мають відношення до формування суспільної свідомості, особливо в частині закріплення ідеї важливості інтеграції індивідів;

- на підставі аналізу джерельної бази ревіталізовано первісне значення ідеології як категорії епістемології, і на цій основі обґрунтовано доцільність формування ідеології соціального життєствердження як світоглядного проекту. Передбачено, що ідеологія соціального життєствердження, формуючи систему ідей, поглядів і цінностей, може стати підставою для переорієнтації людини на збереження й посилення соціальної вітальності. Наголошено, що розробка та впровадження ідеології соціального життєствердження є процесом складним, дискусійним і варіативним.

Уточнено:

- тлумачення та етимологію концепту «вітальність» в розрізі останніх наукових розвідок як в історико-філософському, так і в соціально-філософському дискурсі. Продемонстровано, що концепт вітальність кристалізував своє значення від сократівського розуму як джерела життєвості до соціально-філософського розуміння як характеристики соціальної системи, організованої за принципом розумної достатності в організації соціобіологічної активності людини та гармонійного поєднання соціального й індивідуального;

- феноменологічну підставу авітальності як соціального феномену, зазначено, що авітальність отримує свою оціночну характеристику виключно в процесі протиставлення вітальності. Звертається увага, що під соціальною авітальністю доречніше розглядати інверсивну силу, яка врівноважує вітальну енергію, переспрямовуючи вектори її дії з соціального простору у бік крайніх форм індивідуалізму, що межують із соціальною смертю;

- положення, що серед рис, які характеризують добу пост-Просвітництва, найбільш впливовими щодо розвитку соціальної девіталізації особистості виявилися постійні змагання за першість між раціональністю та ірраціональністю, поширення економцентризму й суспільства споживання, зростання відчуження/байдужості між людьми й розгортання культури нарцисизму. Продемонстровано, що найбільш негативну роль у поширенні соціальної девіталізації особистості відіграла аномія, яка «ліквідувала» ціннісний корсет соціального простору;

- тенденцію перманентності кризи ідентичності, як одного з антропологічних чинників поширення соціальної девіталізації особистості. Указано, що вона як процес пов'язана зі зростанням егоцентризму та нарцисизму особистості й випадінням Іншого з поля її індивідуальних інтересів. Зауважено, що на даному етапі соціального розвитку криза ідентичності особистості представлена двома моментами, а саме, з одного боку, бажання сталості, цілісності, несуперечливості, а, з іншого, намагання відповідати суперечливим вимогам соціального простору.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що дослідження дозволяє осмислювати епіфеномен соціальної девіталізації особистості в тісному взаємозв'язку з тими причинами й факторами сучасного життя, які призводять до дисгармонії в системі «соціальний простір –

індивідуальне життя людини». Результати дослідження можуть бути методологічною основою виховного процесу щодо попередження та стримування від поширення негативних проявів соціальної девіталізації особистості, її орієнтації на дезертирство за межі соціального простору. Матеріал і висновки дослідження можуть бути використані при підготовці лекційних курсів із філософії, соціальної психології, соціальної роботи, у розробці державних програм щодо організації, координації й надання соціальної допомоги в рамках реалізації політики гармонізації соціальних і індивідуальних інтересів, а також можуть бути покладені в основу викладання спецкурсів «Філософія відносин в суспільстві», «Психопедагогіка вітальності людини», «Технології активізації соціальної компетенції клієнтів соціальних служб».

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася шляхом обговорення на засіданнях кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, на низці наукових і науково-методологічних конференцій, зокрема на таких Міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародному інноваційному форумі «Освіта, наука та виробництво в регіональному розвитку» (м. Чернігів, 2008), «Імперативи розвитку України в умовах глобалізації» (м. Чернігів, 2008-2009), «Українство у світі: Україна є там, де живуть українці» (м. Чернігів, 2009), «Соціальна безпека й гуманітарний захист в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики» (м. Чернігів, 2009), «Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества» (м. Чернігів, 2007-2010), XXXI міжнародній науково-практичній конференції «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості» (м. Донецьк, 2012), «Дні науки філософського факультету» (м. Київ, 2013-2014), «Філософія в сучасному соціумі» (м. Донецьк, 2013), «Проблеми самосвідомості в параметрах соціокультурної ідентичності (філософсько-культурологічний контекст)» (м. Луцьк, 2013), «Суспільно-політичні та соціокультурні процеси в Україні та світі» (м. Київ, 2013), «Личность в экстремальных условиях и кризисных ситуациях жизнедеятельности» (г. Владивосток, 2013), «Aktualne problemy powoczesnych nauk-2013» (м. Pshemyśl, 2013), «Zprávy vědecké ideje-2013» (м. Praha, 2013), «Серен К'єркегор в наш час: проблеми та перспективи розвитку сучасної філософії та релігієзнавства (до 200-річчя від дня народження)» (м. Київ, 2013), «Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття» (м. Острог, 2014); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (м. Рівне, 2012); «Філософія, суспільство, освіта: виклики сучасності» (м. Київ, 2014); «Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти» (м. Чернігів, 2015).

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійним дослідженням. Об'єкт, предмет, мета і завдання, а також новизна і висновки сформульовано дисертантом одноосібно.

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 46 наукових публікаціях, серед яких 1 одноосібна монографія, 19 статей, опублікованих у фахових виданнях України, 5 статей, оприлюднених у закордонних виданнях, 16 тез конференцій та 5 інших публікацій.

Кандидатська дисертація на тему «Ціннісна динаміка масової культури» (спеціальність 09.00.08 – естетика) була захищена у 2007 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використовуються.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які містять п'ятнадцять підрозділів, висновків до кожного розділу, висновку до роботи в цілому, списку використаних джерел, що налічує 442 позиції. Загальний обсяг роботи становить 431 сторінка, із яких 386 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, аналізується ступінь розробленості теми та формулюється проблемна ситуація дослідження, визначається мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, вказується зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення, що претендують на наукову новизну та виносяться на захист, зазначене теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Зафіксовані форми апробації результатів дослідження, визначається структура й обсяг дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **«Термінологічний вступ до теми»** - обґрунтовуються науково-теоретичні засади дослідження, уточнюються теоретичні зрушення в концептуалізації термінів «вітальність» – «авітальність» та вирішується питання доцільності введення в соціально-філософську сферу концепту «соціальна девіталізація». Також розглядається процедура номінації процесів, схожих за суттю з соціальною девіталізацією в рамках філософського дискурсу й соціогуманітарного знання в цілому.

Підрозділ 1.1. «Вітальність: анатомія визначення концепту» присвячений розгляду багатоманітності наукових підходів до феномена вітальність у закордонній науці. У підрозділі на основі порівняльно-історичного аналізу класичних і некласичних концепцій простежено еволюцію концепту вітальність.

Наголошено, що етимологія слова «вітальність» демонструє, що воно є похідним від давньогрецького «βίος» – префікса, що фактично означає «життя», «відношення до життя» в різноманітних значеннях цього слова. Продовження лінії еволюціонування «βίος» вказує на те, що концепт «вітальність» не тільки означає певний рівень життєвості, скільки демонструє, що його антонімом є скоріше «інше життя», «інший рівень життєвої сили та енергії», ніж стереотипне «смерть». Проведений аналіз дозволяє чітко означити, що тема дисертаційного дослідження присвячена такому способу сучасного життя, за яким людина обирає інший варіант життя, протилежний соціально активному існуванню, або

іншими словами, намагається скоротити витрати життєвої енергії в соціальному просторі.

Вказано, що в процесі становлення концептосфери вітальності одні концепти підмінялися іншими, а теорії виникали незалежно одна від одної або під впливом одна одної. Сутність більшості концептів єдина – «вітальність» є проявом життєвої енергії чи сили. Вказано, що в природничо-науковій і філософській традиції за вітальністю міцно закріпилося розуміння життєвої сили біологічного й частково містичного характеру.

Деталізуючи історію розвитку концептосфери вітальності, автор відстоює позицію, що навколо стрижня, який позначає ідеальну енергію життя, в історії філософії утворився значний ряд концепцій з єдиною метою – пояснити природу життєздатності/вітальності людини як істоти соціобіологічної. Відзначено, що на момент зародження категорія «вітальність», хоча й визнавалася за онтологічний атрибут, але, як правило, її аналіз відбувався поза прив'язкою до людини, і здебільшого її співвідносили із загальними законами життєвості істот (Платон, Аристотель та ін.). Також зазначено факт зростання з кінця XVIII ст. кількості прихильників теоретичної позиції, за якою вітальність розглядається в якості динамічної й перемінної характеристики, здатної до накопичення та падіння поза залежністю від того, що було визнано її джерелом: розум, воля чи пристрасність. Було звернено увагу на доробок тих Любомудрів, які виконали роль своєрідних «переломних точок» у концептуалізації феномена вітальності, а саме, мова йде про доробок Г. Дріша як засновника неовіталізму, праці представників філософії життя (А. Шопенгауєра, Ф. Ніцше, А. Бергсона та ін.), а також раціовіталізм Х. Ортегі-і-Гассета.

Вказано, що історичний екскурс засвідчив поступовий перехід концепту вітальність із суто біологічної та онтологічної категорії в розряд категорій екзистенціальних, а наприкінці XX ст. й у коло категорій соціальної філософії. У якості останнього переходу вітальність розглядається вже як феномен, що означає принцип реалізації соціальних практик у повсякденному житті й, таким чином, визначає об'єм активності та присутності людини в соціальному просторі.

У підрозділі 1.2. *«Авітальність як негативна позитивність»* акцентовано увагу на тому факті, що новітній науковий дискурс асиметрично захоплюється негативними сторонами існуючих явищ і процесів, з'ясовується те, що заперечення/негація як у класичній, так і в некласичній західноєвропейській філософській думці не сприймаються як беззаперечний негатив. Опора на першоджерела представників так званих гносеологічного (Аристотеля, І. Канта) та онтологічного блоків аналізу категорії заперечення (Платона, Г.В.Ф. Гегеля, Ф. Ніцше), а також психоаналізу (С. Шпільрейн, З. Фрейда) дозволила автору показати помилковість уявлення про негативний характер даної категорії. Було наголошено на тому, що заперечення отримує негативну оцінку лише при співвідношенні зі своєю протилежністю. Указаний умовивід означає, що у світі немає нічого однозначно негативного, а, отже, будь-яке поняття само по собі не є

ані позитивним, ані негативним, як і річ, що ним позначається. Усе набуває позитивно-негативної забарвленості, виходячи з контекстуального розгляду.

Аналіз категорії заперечення та зроблений умовивід дозволив автору обґрунтувати, що введення концепту «авітальність» є закономірним і доцільним, адже його існування детерміноване існуванням концепту «вітальність», а тому в перспективі подальших наукових розвідок через розуміння сутності авітальності існує ймовірність більш об'єктивного дослідження й феномену вітальності.

Доводиться, що авітальність криється в надрах людської природи. Висловлюється застереження, що авітальність не можна вважати синонімом смерті, як це може здаватися на перший погляд, і її не варто розуміти як нестримне прагнення до фізичної смерті. Звертається увага, що під соціальною авітальністю доречніше розуміти гонитву за соціальним зникненням, що супроводжується десуб'єктивізацією та втратою соціальних позицій. У соціальному плані авітальність розглядається в якості інверсивної сили, що врівноважує вітальну енергію, переспрямовуючи вектори її дії з соціального простору у бік крайніх форм індивідуалізму. Окремо вказується, що в деяких випадках під соціальною авітальністю можуть мати на увазі соціальне життя, яке наповнене феноменами й процесами, що здебільшого мають відношення до соціально засуджуваних і небезпечних (алкоголізм, наркоманія та інші форми залежностей). Соціальна авітальність здатна придушити інстинкт самозбереження, але, водночас, вона має певний потенціал для перерозподілу потоків енергії в індивідуальний простір людини.

У підрозділі 1.3. **«Соціальна девіталізація: теоретико-концептуальний резонанс»** з опорою на дотичні за розкритими феноменами концепції презентується авторське бачення епіфеномену «соціальна девіталізація». Опрацьовується ідея, що з'єднуючою ланкою між вітальністю та авітальністю є процес девіталізації, який дозволяє через тональності та відтінки простежувати перехід від одного феномену до іншого.

Зазначено, що термін «девіталізація» отримав поширення лише в останні декілька років, хоча в медичних академічних колах указане поняття почали використовувати приблизно з 1849 р., а філософську конотацію воно отримало після виходу в 1921 р. праці Х. Ортегі-і-Гассета «Бесхребетна Іспанія». Доводиться, що здебільшого поняття «девіталізація» перекладачами безпідставно замінюється словом «деградація». Окремо вказується, що словосполучення «соціальна девіталізація» не зустрічається в жодному з наявних джерел, тому вказаний концепт дослідник вважає авторською знахідкою.

Засвідчено, що соціальна девіталізація особистості заповнює простір між соціальною вітальністю та соціальною авітальністю, виступаючи в якості апоніма. Соціальна девіталізація особистості сигналізує про те, що людина втомилася від перебування у вирії та глибинах соціального простору, її перестає цікавити бурхливість повторюваних соціальних подій, та вона не бажає продовжувати підтримувати нав'язаний діалог. Орієнтуючись на соціальну девіталізацію, людина намагається скоротити об'єм власної присутності в соціальному просторі й, прагнучи утримувати баланс між соціальним та

індивідуальним, скорочує обсяг соціальної активності спочатку до рівня інерції, а потім зісковзує на рівень соціальної пасивності з абсолютизацією індивідуального життя.

Обґрунтовується думка, що соціальна девіталізація особистості – це «присутність-в-соціумі-з-відсутністю», і саме так відбувається втрата певних соціально важливих якостей людини. Попри те, що в людини вже сформувався інстинкт перебування в соціумі, але з часом вона починає прозрівати щодо певної згубності цього інстинкту й починає розуміти, що все важливе відбувається на межі між реальностями, а постійне перебування у вирі соціальних подій не дає можливості плекати індивідуальне.

Доводиться, що соціальна девіталізація особистості, по суті, є «ламінальною ситуацією» (А. ван Геппен, В. Тернер), а тому передбачає три стадії: сепарацію, загравання із дивностями й реконструкцію (реагрегацію). У зв'язку з цим соціальну девіталізацію особистості логічно аналізувати як процес, розтягнутий у часі, а не миттєву зміну, а також такий ракурс її розгляду дозволяє вести мову про наявність в ній певного потенціалу позитивності у формі часу й можливості створення нової цілісності.

Соціальна девіталізація особистості несе в собі точку, номіновану нами як «розумна» межа, перетин якої є ознакою переходу на бік авітальності, а перебування на ній дозволяє людині отримувати певну вигоду від такого стану. Людина прагне розтікатися по соціальній поверхні, а не зникати в нетрях соціального простору. Соціальна девіталізація особистості як орієнтації на збільшення індивідуального життя є формою протесту проти перетворення індивіда на «примару» (М. Мамардашвілі), який імітує життя. Підкреслюється, що соціальна девіталізація особистості не передбачає абсолютного ігнорування соціуму, вона означає коливання між занадто активним соціальним життям та соціально пасивним, сконцентрованим навколо індивідуальних інтересів, хоча й не заперечує незначної долі участі в соціальних подіях.

У другому розділі – **«Соціальний простір пост-Просвітництва: детермінанти поширення соціальної девіталізації особистості»** – автором відзначаються основні тенденції, які відбулися в соціальному просторі з кінця XVIII ст. та які стали підґрунтям для переходу соціальної девіталізації з латентного стану на позиції маргінального епіфеномену.

У підрозділі 2.1. **«Світовідчуття доби пост-Просвітництва: основні тенденції та формозміни»**, аналізуючи постійне чергування раціоналізму та ірраціоналізму як наукових парадигм, що визначали світогляд й світовідчуття, автор звертається до розгляду тих змін, які характеризують соціальний простір XIX-XX ст. й які детермінували вихід з тіньового стану соціальної девіталізації особистості.

Вказано, що розгляд основних тенденцій у світовідчутті пост-Просвітництва демонструє їх залежність від перманентних змін у головуванні раціонального та ірраціонального сприйняття світу. Визнається, що спроби синтезу раціональності з ірраціональністю в підсумку породили ряд складнощів, таких як: фактична фрагментарність доби, суспільної й особистої свідомості, що

посилило суперечливість людського існування та поглибило кризу ідентичності. Крім того, було відзначено, що постійна зміна головування раціональне/ірраціональне при поєднанні з НТП і економцентризмом у цілому ускладнили соціальний простір і, спровокувавши втому від нестійності та змін, забарвили станом тривоги світовідчуття XIX-XX ст., додали гаму байдужості, гіпергедонізму, егоїзму та нарцисизму. Сукупність окреслених моментів спровокувало посилення у індивіда бажання щодо відходу від соціальності, у глибини якої він занурювався протягом XIX-XX ст.

Зазначено, що окрім того, що індивід проходив через різноякісні періоди пост-Просвітництва, він також, фактично, більшу частину часу перебував у якості аномійної та орієнтованої на автономність особи. Сконцентрувавши в собі вказані риси, людина майже втратила чуттєвість щодо існування інших людей та поступово позбавлялася більшості зобов'язань стосовно соціуму. Зникнення чуттєвості, а з нею й болю з життєвого простору особистості означено як знаковий момент у світовідчутті та світопереживанні в другий половині XX ст., адже означає перемогу порожнечі та вказує на брак повноти екзистенції. Найбільш суттєвим наслідком поєднання різних за фактурою елементів визнано те, що зсув у світовідчутті людини все більше відбувався в бік наростання втоми від соціальних темпів, нестабільності та глибини проблемності існування.

У підрозділі 2.2. **«Соціальна девіталізація особистості в контексті суспільства споживання»** розкрито значення характеристик суспільства споживання для укріплення позиції соціально девіталізованої особистості.

Вказано, що процес переходу від традиційного до індустріального суспільства розпочався з духовної переорієнтації: від ціннісної раціональності до цілераціональності, від світоглядного знання до науки й техніки, від пріоритету аграрних форм життя до індустріальних тощо. Він також позначився виходом на домінуючу позицію економцентризму як стилю мислення та стилю життя. Економцентризмом у поєднанні з урбанізацією та розвитком ЗМІ детермінували появу «маси» й зародження масової культури як форми об'єднання індивідів і водночас форми придушення індивідуальності. Починаючи з 60-х рр. XX ст. масове суспільство трансформується в індивідуалізоване масове й усе частіше номінується як «суспільство споживання». Відзначено, що саме в рамках суспільства споживання відбувається спочатку становлення культури нарцисизму, а згодом синтез суспільства споживання та культури нарцисизму стає благодатним ґрунтом для переорієнтації людини на вихід за межі соціального простору, означений як «соціальна девіталізація особистості». У якості причини такої моделі поведінки визнано те, що нарцисичний індивід, викоханий суспільством споживання, не має бажання бути засобом розростання цього ж соціуму, тому він частіше орієнтується на комунікацію з самим собою й на самотність, чим демонструє відмову від вбудовування себе в систему соціального простору.

У підрозділі 2.3. **«Аномія як домінанта в поширенні соціальної девіталізації особистості»** аналізується стан аномії та супутні щодо неї суспільні феномени й явища та досліджується їх вплив на процес поширення

соціальної девіталізації особистості. Особливу увагу приділено аналізу нудьги як стану, що змушує людину вдаватися до різних стратегій, мета яких – вихід з того нудьгування, яке уособлює собою надто динамічний і мінливий соціальний простір.

Ретроспективний погляд на аномію як феномен продемонстрував, що Е. Дюркгейм розвинув концепцію аномії, започатковану Ж.М. Гюйо, як суттєву складову нестабільного суспільства. Опозицію Дюркгейму складають роботи Р. Мертона, для якого аномія була елементом, що постійно супроводжує соціальний простір. Але більш відповідною запитам даного дослідження було визнано концепцію Д. Рісмана, для якого аномія була синонімічним проявом непристосованості людини до вимог соціального простору.

Опора на вказану позицію дозволила визнати, що стабільна присутність аномії протягом ХХ ст. є «аварійною ситуацією» (О. Тоффлер), яка й стимулювала бажання відчуження, дистанціювання людини від інститутів макро- й мікросоціуму. Було звернуто увагу, що, попри негативність аномії, найбільша небезпечність полягає не в ній самій, а в тому, що вона санкціонує та ланцюговою реакцією тягне за собою такі явища, як анормність, шизоїдність, розмитість меж, провокування бажання загравань зі смертю та спроби суїциду.

Автором шизоїдність була названа наслідком поширення байдужості, втрати Іншого й результатом самозакоханості, зачарованості селфу та представлена як одна з похідних аномії. Шизоїдність як стан розщеплення визнається причиною переорієнтації індивіда на надлишковість і надмірність та розглядається в якості лакмусового папірця щодо домінування в соціальному просторі нарцисизму та егоїзму.

Указано на те, що надмірність є фактором, що провокує появу в індивіда стану нудьгування. Акцентовано, що нудьга є порожнечою, яка позбавляє людське життя орієнтацій й констатуючого сенсу, а також вона є розплатою за спокій і байдужість, які індивід отримав, позбавившись болю й хвилювань за Іншого. Нудьгуючи, людина не здатна орієнтуватися у своєму ставленні до світу, оскільки за таких умов відношення належить до категорії «майже втрачено». Найбільш небезпечним наслідком нудьги було визнано те, що індивід, який нудьгує, як правило, переорієнтовується з соціалізації на ескапізм. Дана переорієнтація частково провокує зникнення сил, здатних урятувати людину від суїциду. Зазначено, що суїцид в його соціальній формі, є ще одним елементом мозаїки під назвою «соціальна девіталізація особистості».

Окремо відзначено, що аномія приспала інстинкт соціального виживання, а, отже, переорієнтація індивіда на шлях соціальної девіталізації та вихід за розмиті аномією соціальні межі не зустрічає «спротиву матеріалу», яким є соціальність. У зв'язку з цим уже майже ніщо не тримає індивіда в соціальних межах, адже Іншого, того, хто міг би утримати, не лишилося, а ціннісна стерильність соціуму не здатна втримати індивіда. Було підбито підсумок указаних тенденцій і зазначено, що ззовні благополучне існування індивіда в стані матеріального добробуту не співпадає із внутрішнім світом, який

демонструє перебування індивіда в постійних суперечностях і боротьбі з нав'язливою ідеєю щодо втечі від соціуму.

У третьому розділі **«Філософсько-антропологічний аналіз соціальної девіталізації особистості»** встановлюються базові принципи соціальної девіталізації особистості з антропологічної позиції та конкретизуються основні тенденції існування досліджуваного епіфеномену.

У підрозділі 3.1. **«Криза ідентичності як підґрунтя прояву соціально девіталізованої особистості»** автор проводить аналіз тих феноменів, які призводять до переходу кризи ідентичності в перманентну форму й які мають вплив на поширення негативного характеру соціальної девіталізації.

Перш за все зазначено, що ідентичність особистості завжди пов'язується зі спробами впорядкованості її життя. Указано, що формування, а з позиції перетворення індивіда на механізм доречніше використовувати поняття «зборка», ідентичності особистості при перебуванні соціального простору в стані постійної кризи та аномії, притаманних суспільству ХХ-ХХІ ст., стає надто складним і довготривалим завданням. Ідентичність у такій ситуації більше представляється у формі пристосування й є процесом постійного балансування між прогресивним і регресивним напрямками, між безпекою та небезпекою тощо.

Обстоюється думка, що в моменти, коли індивід відчуває, що поставлений під удар, він перебуває в перманентно мінливому середовищі й поступово втрачає здатність мислити раціонально. Спочатку індивідуальна розгубленість, а за нею й пригніченість, дозволяють відзначати риси переживання особистістю кризою ідентичності. Криза ідентичності – це, у першу чергу, демонстрація розірваності між минулим, теперішнім і майбутнім, показник проблем із ціннісно-смысловим ядром індивіда, посилених хаосом бажань і прагнень.

Зазначено, що на даному етапі соціального розвитку криза ідентичності особистості представлена двома моментами, а саме, з одного боку, бажання сталості, цілісності, несуперечливості, а, з іншого, намагання відповідати вимогам соціуму щодо швидкісних змін. Індивід, який за своєю природою глибоко орієнтований на стабільність і впевненість, існуючи в стані кризи ідентичності, палко прагне до кристалізації ідентичності й намагається цілісно зібрати щось, що в майбутньому стане йому прийнятною ідентичністю.

Розрив сукупності ідентичностей, навіть їхнє послаблення, перетворює повсякденне оточення людини у ворожий і незрозумілий світ. У індивіда в такій ситуації виникає відчуття, що він залишений наодинці з небезпекою. У результаті людина, через постійне очікування нападу з боку оточення та вимушеність постійного надання відповідей про динаміку самозмін, трансформується в асоціальну істоту, яка, перебуваючи на межі між нормальним і аномальним, стає істотою із зруйнованою біографією та готовою на будь-які подальші дії, що орієнтовані на вихід за межі соціального простору.

Отже, висловлено припущення, що соціальна девіталізація особистості виглядає як стратегія самоідентифікації, у якій присутній усвідомлюваний розрив зв'язків із Іншими та соціальним світом. Робиться висновок, що існування

в стані перманентної кризи ідентичності як основи розвитку соціальної девіталізації особистості провокує зростання відчуження, дефіцит міжособистісних зв'язків, їх стабільності й визначеності, що стає підґрунтям формування нових людських типів, на кшталт типу «людини межі» та «людини девіталізованої».

У підрозділі 3.2. «*Варіативний ряд типу Homo devitalized*» на основі розгляду ряду антропологічних тенденцій виділяються основні риси нового соціального типу Homo devitalized, орієнтованого на уникнення соціальних стосунків і активної життєвої позиції.

Відзначено, що соціальний тип особистості презентує собою історично сформований відбиток того, як суспільна система впливає на ціннісні орієнтації людини, а через них на її поведінковий характер. Виходячи з цього доводиться, що поява нового соціального типу Homo devitalized є наслідком збігу декількох процесів, які відбувалися та відбуваються в рамках соціального простору ХХ-ХХІ ст. Відповідно до вже засвідченого, новий соціальний тип людини Homo devitalized, є похідним від неузгодженості вимог, які пред'являються соціумом людині, перманентної кризи ідентичності, відсутньої цілісності селфу та випадіння Іншого, але не абсолютного його зникнення, із життєвого простору індивіда.

Предтечею появи Homo devitalized названо інший тип, а конкретно, Homo transitus, представники якого мають досить корисний досвід балансування на межі, а тому вони більше здатні до переживання досвіду трансформацій. Головною рисою представників Homo devitalized як соціального типу визначається егоїзм/нарцисизм, який зростає. Вказана риса є основою для твердження, що Homo devitalized практично представляє собою інверсію моральної та соціально центрованої людини. Така людина байдужа щодо соціального життя та діє виключно в контексті задоволення власних інтересів. Враховуючи, що Homo devitalized концентрує в собі сукупність рис різних підтипів, то цілком закономірно, що її представник – соціально девіталізована особистість – переймає на себе більшість соціальних проблем, які найчастіше мають місце й проявляються в системі встановлення зв'язків із соціальним оточенням.

У підрозділі 3.3. «*Тілесний стайлінг в площині соціуму межі ХХ-ХХІ ст.*» звертається увага на те, що окремим компонентом сучасної соціальної реальності, який впливає й який, одночасно, демонструє наявність соціально девіталізованих індивідів є феномен тілесних практик, номінований у даному дослідженні як «тілесний стайлінг».

Розуміння причин поширення тілесного стайлінгу лежить у площині феномену зникнення статичності й переходу на провідні позиції динаміки не тільки в соціальному чи культурному житті, але й у визначенні орієнтирів у ціннісному житті людини. Закономірно, що піддавшись загальній тенденції, відношення до тіла теж змінилося – тіло стало сприйматися як мінливе й таке, що в угоду владі Іншого має піддаватися різноманітним змінам, причому не завжди природно обумовленим. Тіло, втративши природно закладену відносну постійність форм,

стало уособлювати своєрідний костюм, а отже, воно отримало характеристику як «певна сировина», що заради отримання своєї нової іпостасі вимагає технології обробки, суть якої й презентується тілесним стайлінгом.

Тіло, завдяки долученню до практики стайлінгу, позбавляється небажаних ознак, таких як хвороби чи старість. Долучення до тілесного стайлінгу демонструє наявність у індивіда ілюзії, що він «перезавантажився» й почав жити заново іншим повноцінним життям, виправляючи допущені, при значному переважанні соціального над індивідуальним, помилки. Підкреслюється, що за такої умови тіло набуває елементів штучності й перетворюється на проект, що вимагає розробки й впровадження. Указане дозволяє відзначити, що замість людини в соціальному просторі присутня її імітація (Ж. Бодрійяр). Це означає, що людина як така в межах простору відсутня, а в наявності виключно соціальне, яке й виставило нормативи чи вимоги стосовно людського тіла. Крім того відзначається, що людина, долучаючись до практики тілесного стайлінгу, «творить» собі тіло, а отримує перетворення себе на автомат або машину, тому, закономірно, що соціум охопила паніка, спровокована зникненням людини та присутністю її симуляції.

Окремо доводиться, що початкові соціальні сенси тілесного стайлінгу часто втрачаються, як це, наприклад, відбулося з татуюванням, що широко поширене в даний час. Зокрема, звертається увага, що вибір індивідуалізації за допомогою тілесного стайлінгу демонструє не усвідомлення людиною того, що оскільки тілесний стайлінг та дії, які до нього мають відношення, навіяні тимчасовими модними тенденціями, то досягти таким шляхом своєї індивідуалізації неможливо. Висловлено думку, що за умови ігнорування індивідом межі дозволеного при формуванні ситуативного тіла (яким тіло стає після долучення до практики тілесного стайлінгу) виникає стан самозачарованості тілом, який і розглядається в якості свідчення порушення психічного балансу індивіда. Останнє в деяких випадках призводить до самоізоляції, а іноді при появі стигматизації підштовхує соціальний простір до ігнорування надто захоплених тілесним стайлінгом осіб.

Отже, у якості підсумку підрозділу зазначається, що тіло людини хоча й підпорядковується соціальним вимогам, проте глибоке занурення в нього й нав'язливе його вдосконалення з позиції соціального простору виглядає формою демонстрації соціальної девіталізації особистості.

У четвертому розділі – **«Поведінкові маркери соціальної девіталізації особистості»** узагальнено результати останніх публікацій, що стосуються сфери поведінкових індикаторів, які спостерігаються в життєдіяльності сучасних індивідів і на основі синтезу з авторською позицією було віднесено до маркерів соціальної девіталізації особистості. Аналізуються найбільш дискусійні моменти щодо оцінки змін, які можуть вважатися проявом соціальної девіталізації особистості.

У підрозділі 4.1. **«Комунікативний контекст взаємовідносин соціального простору та девіталізованої особистості»** вказується на ті зміни, які

відбулися в комунікаційному просторі соціуму й які можна вважати індикативними маркерами епіфеномену соціальної девіталізації особистості.

Показано, що сучасний комунікаційний простір є більш складним і більш вимогливим щодо навичок і вмінь у комунікаційних взаємовідносинах. Він демонструє глибинне занурення індивідів у стресові переживання, депресивні стани й надмірну замкнутість на власних потребах щодо безпеки й цілісності особистості. Він демонструє те, що комунікаційне поле індивіда постійно зазнає значних змін. У принципі, можна вважати, що деформація комунікаційного поля й, як результат, відсторонення індивіда від комунікаційного простору є наслідком переобтяженості життєвими проблемами, однією з яких є втома від інформаційних і комунікаційних потоків. Указано, що невміння, небажання або просто нездатність до швидкої обробки масивних потоків підштовхують індивідів-нарцисів до вибору тактики «мовчання» з соціальним простором.

Окремо деталізовано й відзначено індикатори змін у комунікаційному просторі, які демонструють процес поширення соціально девіталізованих осіб. До таких маркерів було віднесено: 1) скорочення часу спілкування з близькими людьми та найближчим соціальним оточенням, а також звикання до його дефіциту; 2) тенденція до уникнення від спілкування з оточенням внаслідок інформаційного та психологічного перевантаження людини протягом дня; 3) при збільшенні комунікації зі ЗМІ й Інтернетом зростання питомої ваги короточасних мовних контактів із людьми та втрата здатності до проголошення індивідом тривалих монологів; 4) перетворення спілкування на примус і вимушеність, тобто його сприйняття виключно як джерела інформації й процес, який позбавлений інтеракції й перцепції; 5) наростання знеособленості спілкування та зростання кількості ситуацій, у яких люди комуніцирують, не «читаючи» один одного, не знайомлячись, не вступаючи в особисті відносини; 6) у контексті цінностей суспільства споживання збільшення об'єму спілкування й комунікацій у сфері обслуговування та з приводу придбання товарів; 7) падіння культури письмової мови та погіршення грамотності, адже через збільшення частки телефонного і скайп спілкування йде розширення сфери усного мовлення; 8) скорочення ініціативного спілкування через поширення страху прояву себе й, як наслідок, страх Іншого стає страхом себе, а останній нерідко досягає свого піку – самоогиди.

Зазначені поведінкові маркери демонструють не тільки зміни комунікаційного простору, але й виступають сигналом для переспрямування індивідами активності в площину індивідуального життя та переорієнтацію на самотність.

У підрозділі 4.2. **«Орієнтація на самотність в системі життєвих координат девіталізованої особистості»** автор концентрує дослідницьку увагу на аналізі посилення тенденції орієнтації індивіда на самотність.

Передусім, зазначається, що практично до початку ХХ ст. вважався актуальним стан для особистості *«оплотнение другими»* (Г. Тульчинский), але починаючи з першої чверті ХХ ст. в результаті ряду соціальних трансформацій (ускладнення соціуму, комунікативного простору, домінування урбанізації та

економіцентризму т.ін.) тенденція до автономізації та самотності набрала обертів. Орієнтація на самотність, яка змінила орієнтацію на утримання в межах соціального простору, трансформувала уявлення про людські взаєностосунки й перетворилася на зразок для наслідування, адже була визнана необхідною складовою досягнення успіху в суспільстві споживання.

Продемонстровано, що парадоксальним проявом орієнтації на самотність є те, що вона здебільшого має антиурбанізаційний характер. Парадокс полягає в тому, що міста, які є носіями сенсу урбанізації, феномена, пов'язаного з відривом від традиційного коріння та високою мобільністю населення, несуть у собі саме ту рису, яка й підштовхує до бажання відособлення. Обираючи самотність в якості орієнтиру, містяни виступають проти товкотнечі, постійних втручань у їхній життєвий простір. Формою протесту для індивіда зазвичай стає демонстрація потреби в закритості й готовність до життя «соло», а в якості основного культивованого принципу стає принцип егоїстів «Роблю, що хочу, коли хочу й на умовах, які я хочу».

Указано, що часткове ігнорування з боку соціального простору орієнтації на самотність є скоріше інерційним, таким, яке вкладається в пропагований стереотип «самотнього, бездітного – соціально успішного та соціально конкурентоздатного». Водночас зазначається, що дистанціювання від соціального простору й орієнтація на соло-життя виглядають соціально небажаними формами існування, адже переважна більшість індивідів, відносячи себе до її представників, не вміють користуватися перевагами стану самотності й не усвідомлюють, що насправді абсолютна втеча від соціального простору/Інших є втечею від селфу, від людської природи. Підґрунтям такому умовиводу стає посилення на позицію Ф. Ніцше, переконаного, що орієнтована на самотність людина взагалі втрачає якості людини, перетворюючись або на Бога, або на механізм, або на тварину.

Визнано, що орієнтація на самотність демонструє наявність у соціальному просторі проблеми з трансцендентністю, якими є любов і дружба. Людина, яка звикла до перебування в стані байдужості та в байдужому середовищі, не готова й не бажає глибоких переживань, емоцій і відповідальності. Найбільш небезпечним наслідком орієнтації на самотність у такому випадку є поява та розгортання мутації батьківсько-материнського інстинкту. Суть мутації – демонстрація байдужості щодо нащадків. Було зазначено, що не менш небезпечним наслідком орієнтації на самотність для соціального простору є те, що індивід, залишившись наодинці із власним селфом, не здатний віднайти відповіді на життєво важливі питання. Відсутність відповіді на означені питання змушує індивіда все більше зосереджуватися на моментах, які жодним чином не сприяють збереженню соціально очікуваного рівня вітальності. Підбивається підсумок, що орієнтація на самотність є доволі сприятливим ґрунтом для посилення соціальної девіталізації особистості.

Підрозділ 4.3. «Іножиття як соціокультурна практика в контексті девіталізації особистості» присвячено аналізу та характеристики проявів

іножиття, які визнано прикладами існування соціально девіталізованих особистостей.

Автором зауважується, що людина в стані соціальної девіталізації поєднує в собі бажання близькості й потяг до незалежності. Це є основним фактором, який підштовхує людину до пошуків таких варіацій іножиття, які, по-суті, для соціального простору символізують долучення до екстремальності. До таких новітніх поведінкових і життєдіяльних форм у якості прикладу віднесено феномен дауншифтингу та синдром хікікоморі.

Відстоюється думка, що дауншифтинг і хікікоморі є видами добровільної відмови індивідів від логіки суспільства споживання, яке цінує швидкість, витривалість та ігнорує індивідуальне. Дауншифтери й хікікоморі віддають перевагу життю з мінімальними витратами життєвої енергії в соціальному просторі. Позитивний досвід життя деяких дауншифтерів демонструє, що відмова від необґрунтовано високих витрат і часткове зменшення доходу є доволі привабливим не тільки для індивідів, але й для соціуму, орієнтованого на сталий розвиток. Тож, у принципі, дауншифтинг, незважаючи на явне дистанціювання від соціально-схвальної системи цінностей, може бути обраний у якості варіанту життя при переході до пост-матеріального суспільства з багатьма соціально-цінними й одночасно духовними цілями, чого не можна сказати про хікікоморі, спосіб життя яких виглядає більше як утриманство й соціальне паразитування. Хікікоморі, на противагу дауншифтера, не тільки інертні й пасивні стосовно соціального простору, вони так само інертні й пасивні стосовно власного селфу та стосовно усього світу, а це вже загрожує спочатку соціальною смертю, а в підсумку й біологічною.

П'ятий розділ – **«Соціальна девіталізація особистості з позиції праксеологічного підходу»** присвячено рефлексії щодо позиції представників філософії вітаїзму про небезпечність існування людини в ситуації соціальної девіталізації. Окремо презентовано авторську точку зору щодо напрямків переорієнтації соціальних інституцій освіти і науки з метою вирішення задачі формування в людини певної сукупності вітальних компетенцій й концепції впровадження ідеології соціального життєствердження в глобалізованому світі.

У підрозділі 5.1. **«Чинники подолання соціокультурної девіталізації в контексті української філософії вітаїзму»** автор переходить до змістовного аналізу доробку вітаїстів, які намагалися вирішити колізію «соціальні обов'язки – індивідуальні інтереси» та відчували, що для людини пошуки життєстверджуючого сенсу життя складно співвідносяться з темпами, інтенсивністю та вимогами соціального життя, що були характерними для періоду Модерна.

Відзначено, що філософсько-антропологічні та екзистенційні питання, підняті вітаїстами в 20-30-ті рр. ХХ ст. можна вважати одними з кращих ілюстративних матеріалів, присвячених розкриттю сукупності станів, які переживає людина в нестабільному й динамічному соціальному просторі. Вказано, що філософія вітаїзму задумувалася таким чином, щоб реакція на її основні тези була неоднозначною й викликала діалог-обговорення, а це означає,

що однозначної відповіді на поставлені вітаїстами запитання очікувати не доводиться.

Трагічність людського життя спонукала вітаїстів до розмірковувань, глибокого аналізу й, у підсумку, підвела до головного висновку: щоб не бути соціально мертвим, необхідно вміти гармонійно поєднувати соціальні та індивідуальні інтереси. Припускається, що доробок представників вітаїзму виступає яскравою ілюстрацією входження в тенденцію, номіновану «соціальна девіталізація особистості» через те, що більшість дійових осіб вітаїстичних творів є прикладом осіб із низьким рівнем соціальної вітальності, а тому виживання цих осіб було обумовлено вдало відшуканим джерелом підживлення їхніх життєвих сил. Доводиться, що аналіз і виділення найбільш гострих і суперечливих характеристик життя індивідів дозволило вітаїстам відтінити змістовне «наповнення» особистості, яку можна назвати здатною до гармонійного поєднання соціальної активності й індивідуального життя без звернення до тактики соціальної девіталізації. З метою стримування або навіть подолання стану соціальної девіталізації особистості вітаїсти пропонують ряд засобів, які допоможуть відновитися індивідові як у соціальній, так і в біологічній життєвості. Висловлено думку, що такими засобами було названо освіченість і розумність, як похідні від достатньо розвинутого інтелекту, збереження зв'язків із минулим, природою та відмову від орієнтації на самотність.

Підрозділ 5.2. «Соціальні інститути системи освіти й виховання як засоби зміцнення соціальної вітальності особистості» присвячено представленню позиції автора щодо точок опори соціальних інституцій освіти й виховання, орієнтованих на моделювання цінностей і якостей соціально вітальної особистості.

Автором поділяється позиція ЮНЕСКО про те, що освіта не може сама по собі вирішити проблеми, які виникають у зв'язку з розривом суспільних зв'язків, тому необхідно сформулювати й відстоювати думку, що соціальні інститути освіти можуть сприяти розвитку в людини прагнення жити в єдності з оточенням. Відтак, коли мова йде про вказану якість освіти, то має бути розуміння, що система освітніх інститутів потребує запровадження нововведень, розроблених із урахуванням новітніх соціальних тенденцій. Підґрунтям заходів у рамках пропонованих автором нововведень убачаються дві концепції, які були презентовані доповідачами ЮНЕСКО: перша – «освіта протягом життя», друга – «функціональна грамотність». Відстоюється позиція, що поєднання даних концепцій в цілісну систему дозволить освітнім інституціям набути необхідної маневреності й сформує потрібну сукупність вітальних компетенцій.

Висловлено переконання, що нововведення повинні складати систему, утворену з двох основних модулів компетенції в сфері 1) біологічної та 2) соціальної вітальності, кожен із яких закономірно має включати два блоки знань і навичок: а) теоретичний блок представляє собою сукупність дисциплін, які є репрезентантами соціальних і гуманітарних наук; б) практичний – складається з сукупності різних тренінгів, інтерактивних заходів тощо, більшість яких має

бути присвячена вмінню підтримки розумності й розвитку комунікативних навичок і вмінь.

У підрозділі 5.3. *«Перспективи формування ідеології соціального життєствердження як альтернатива процесу девіталізації в суспільстві»* узагальнюються різноманітні точки зору на феномен ідеології як засобу формування світоглядного потенціалу особистості та доводиться доцільність подальшого розвитку ідеології соціального життєствердження в якості альтернативи девіталізації особистості.

Підкреслюється, що соціально вітальна особистість не може відродитися або з'явитися нізвідки, а тому для її формування потрібні зусилля й зацікавленість на рівні соціального простору. У якості одного зі способів автор убачає впровадження ідеології соціального життєствердження. Визнається, що використання категорії «ідеологія» може викликати певне здивування, адже для соціального простору «після Освенциму» та «після СРСР» переважно сприймається в якості категорії з негативним відтінком, але зроблений в 1.2 аналіз негачії в поєднанні з реальними подіями у світі дозволяють продемонструвати певну корисність ідеології та факт зростання зацікавленості соціуму в її використанні.

В основу пропонованої ідеології соціального життєствердження автором покладено концепцію ідеології С. Жижєка. Відстоюється думка про обов'язковість комбінації в ній трьох складових елементів: по-перше, це «вузлові точки», які є паралельними до лаканівського концепту «точка тяжіння»; по-друге, «плаваючі означаючі», які й додають точності; по-третє, «елементи прикріплення», тобто те, що скріплює між собою перше та друге. Висловлено ідею, що головною «вузловою точкою», яка має стати основою формування ідеології соціального життєствердження, є положення, що вітальність людини не можлива без соціальності. Вітальна особистість – це особа, яка, дотримуючись принципу розумності, не впадає в крайнощі й уміє тримати рівновагу між динамічною зовнішньою, соціальною та не менш динамічною своєю внутрішньою сферами. У якості «плаваючих елементів» можуть виступити положення, що соціальність не має бути тотальною й такою, що займає увесь життєвий простір індивіда. Вона має сприяти тому, щоб відцентровано спрямовані індивіди бачили в ній привабливого інтегратора-координатора та бажали змінити вектор власного руху.

У якості елементів з'єднання пропонується виділити систему очікувань, яка б включала континуум можливих форм активності та поведінки, соціально дозволених і таких, що санкціонують певний рівень свободи, а також фіксує допустиму межу виходу за рамки соціального простору. Цей континуум має демонструвати, що соціальний простір очікує, що людина не тільки збереже в його межах активність, але й отримає простір для індивідуальної діяльності та поведінки. Автор переконаний, що континуум передбачає для індивіда можливість розвиватися за ризоматичним принципом і припускає різні форми його життєдіяльності. Закладення континууму дозволить ідеології соціального життєствердження оформити думку, що соціальний простір не виступає

виключно в ролі носія загрози для індивідуального виживання, а тому не представляє собою місце найбільшої концентрації ризиків щодо розпаду селфу на складові й не є фактором зникнення особистості.

Окремо проаналізовано, що на шляху впровадження ідеології соціального життєствердження присутні ряд бар'єрів-складнощів. Першою перешкодою названо відсутність соціального інтересу до самого стану «бути». У якості можливого подолання перешкоди бачиться впровадження освітніх курсів, головними задачами яких визнається спочатку виклик інтересу до існування в межах соціального простору, а потім навчання життю в ньому.

Другою складністю на шляху впровадження ідеології соціального життєствердження названо погляд на сутність суспільства, а з ним і на ідеологію як на знеособлений, жорстокий світ, який пригнічує людину, перетворює її життя в несправжню реальність. Така позиція є цілком виправданою, але шлейф негативу жодним чином не сприяє людському бажанню зберігати свою присутність у межах соціального простору. Тому автором вважається доцільним зміна ракурсу розгляду та презентації соціального простору з «чудовисько, яке пожирає власних дітей» на «союз селфу та Інших» як групу, об'єднану спільним завданням, у якій кожна людина займає своє унікальне місце, виконує свою унікальну роль. Позбавлення ореолу негативності соціального простору полегшить задачу зняття подібного ореолу й із самої ідеології.

Третьою складністю можемо вбачати проблему повернення соціально девіталізованої особистості в межі соціального простору. Наголошується, що повернення людини в соціум не означає перемоги соціальної вітальності над девіталізацією, адже повернення тягне за собою необхідність вирішення як мінімум двох задач: 1) як пристосувати втікача до дієвих правил соціального простору; 2) як усунути масову байдужість Інших, що є постійно присутньою в соціумі.

Четверта складність впливає з третьої й зосереджена в просторі моральності, а саме мова йде про те, що сучасний соціальний простір є прикладом «моральної трясовини» (В. Федотова). Це означає ситуацію, у якій соціальний простір зовсім не є аморальним. Отже, у такому випадку має відбутися ліквідація аномії, «пробудження» в межах соціального простору більш-менш стійкої системи моральних норм, у першу чергу, норми небайдужого ставлення до Інших, а вже надалі можна вести мову про закріплення ідеології.

П'ятою складністю визнається ймовірність розчинення блоку інформації щодо цінності життєствердження в інформаційному потоці повсякденності. Водночас вбачається, що імовірність може не стати реальністю, якщо відбудеться оптимізація діяльності комунікаційних структур і ЗМІ шляхом якісно нового інформаційного простору та вдасться сформувати достатній рівень грамотності середовища.

Шоста складність детермінована попередніми, і нею названо орієнтацію індивідів на самодопомогу. Звернення до самодопомоги зазвичай породжено прагненням вижити та є сигналом того, що соціальний простір не спрацьовує.

Індивід за такої ситуації вдається до варіанту «допоможіть хто може» й починає діяти в просторі хаосу і дезінтеграції. Останнє означає, що допоки соціальний простір позитивно не зміниться, індивід буде себе почувати виключно за межами соціального простору.

Зазначається, що сьома складність має виключно локальний характер, адже стосується українського соціуму. Формування будь-якої ідеології повинно спиратися на положення, що в реальності ідеологія представляє собою утворення, яке народжене в межах певної культури. Відстоюється думка, що розробка ідей, які б дозволили людині зберігати соціальну життєвість, повинна ґрунтуватися на знаннях соціокультурного та психосоціального характеру.

У якості восьмої складності на шляху формування ідеології соціального життєствердження бачиться обов'язковість присутності рефлексивності та саморефлексивності як соціального простору, так і окремого індивіда. Якщо саморефлексивність людини визначається особистісним розвитком індивіда, то рефлексивність суспільства має складну багаторівневу структуру й її детерміновано насамперед ступенем розвитку його самоврядувальних і громадянських засад.

Виділені складнощі демонструють такі положення авторського підходу: 1) формування ідеології соціального життєствердження є складним і довготривалим завданням; 2) не заперечується, що така ідеологія може виглядати як утопічний проект. Водночас автором поділяється думка К. Манхейма, що утопія здатна перетворитися на ідеологію й сприяти переходу соціального простору з недосконалого в категорію більш досконалого.

Передбачено, що підсумком реалізації запропонованих нововведень у системі соціальних інститутів освіти та запровадження ідеології соціального життєствердження виступить новий соціальний тип – «соціально вітальна людина». Соціально вітальна особистість – це людина, яка орієнтується на соціально-активне життя, саморозвиток, яка визнає духовно-моральні цінності та прагне пропорційно поєднувати власні інтереси з інтересами соціального простору, у межах якого й відбувається її життєдіяльність.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** узагальнюються основні результати дисертаційного дослідження, що висвітлюють проблематику та загальну структуру дослідження:

1. Зазначено, що, починаючи з XIX ст., поступово в просторі філософського дискурсу збільшується кількість проблемних питань, на які не могли бути отримані переконливі відповіді, виходячи з виключно раціоналістичних позицій. Однією з таких проблем стає питання про природу та джерела життєвої сили й життєвої енергії людини, а серед дискусійних і недоведених до логічного завершення понять своє місце міцно зайняв концепт «вітальність». Наприкінці XX ст. у зв'язку з антропологічним поворотом у науці вказаний концепт отримав нові грані та імпульс для обговорювання, де однією з граней стала конкретизація концепту «авітальність». Окремо вказано, що

феномен авітальності отримує свою оціночну характеристику виключно в процесі протиставлення вітальності.

2. Найбільш суттєвою характеристикою новітньої соціальної структури є її базування на одночасно протилежному процесі локалізації та глобалізації усіх сфер життєдіяльності людини. Девіталізація в її соціальному аспекті є однією з варіацій локалізації на рівні індивіда. Незважаючи на отримання від суспільства соціального запиту на дослідження та концептуалізацію концепту «соціальної девіталізації», він залишається в колі тих маргінальних понять, які не віднесені сучасним науковим середовищем до актуальних. Соціальна девіталізація особистості, залежно від обраної системи координат, уособлює собою епіфеномен і процес зниження життєвої активності індивідів у рамках сучасного соціального простору. У процесі соціальної девіталізації особистості йдеться про орієнтування на позасоціальне облаштування особистісного простору. Фактично можна сказати, що соціальна девіталізація особистості поєднує такі елементи як переорієнтація на соціальну периферійність, самоконцентрацію, соціальну бездіяльність і байдужість, зведення соціальної активності до мінімуму.

3. На конфігурацію структури сучасного простору впливають зростання темпів і швидкостей існування, що детерміновані надзвичайно масштабним тиском технологічного й наукового прогресу, ЗМІ та домінуванням урбаністичного середовища над природними умовами існування людини. Культурна регресія, втрата історичної пам'яті, поширеність вірусу апатії та байдужості до життя, зростання агресивності є зовнішніми причинами розвитку соціальної девіталізації. Байдужість автоматично ознаменувала собою факт виведення болю за межі екзистенції. Відзначимо, байдужість не дорівнює пасивності, вона виступає уособлення економії життєвої енергії, спрямованої в соціальний простір, адже індивіди добре відчували, що жити можна й без Іншого, без сформульованої мети й без пошуку сенсу існування. Сила байдужості стала єдиним об'єднавчим соціальним ресурсом і, одночасно, фактором, який підштовхнув соціальну девіталізацію особистості до виходу на поверхню відносин з латентного стану. Однак зовнішній фактор був би безсилий без тенденцій, які формуються в глибинах людської природи. З одного боку, завдяки сучасній затребуваності таких людських рис, як інтелектуальні здібності, можливості практичного розрахунку, високий рівень спеціальної професійної підготовки, а з іншого, при ігноруванні таких чеснот, як любов, прихильність, діалогічність у спілкуванні, здатність до співпереживання, підтримка родових традицій, людина поступово втрачає основи життєвої енергії й починає дистанційовуватися від соціального простору.

4. Віддалення людини від соціального простору є дзеркальною реакцією на абстрагування суспільства від особистості та її індивідуального життя. Удаючись до дистанціювання, людина намагається самосконцентруватися й ревіталізуватися, не замислюючись, що подібні дії виступають першим кроком у бік соціальної девіталізації особистості. Для індивідів, які обирають шлях соціальної девіталізації та перебування в подібному стані, самоконцентрування виглядає стратегією самоідентифікації як усвідомлюваний розрив зв'язків із

соціальним простором. Намагаючись відкрити таємниці свого внутрішнього світу, вириваючись із глибин соціального простору, людина прагне вдовольнити індивідуальні потреби та інтереси, ігноруючи соціальні запити. Такі дії людини є прикладом переходів із одних крайнощів до інших, а також стають демонстрацією зростання масштабів аномності й аномії в соціальному просторі. Важливим аргументом на захист цієї тези є той факт, що при поширенні в соціумі аномії переорієнтація індивіда на шлях соціальної девіталізації й вихід за соціально допустимі межі не зустрічає «опору матеріалу», яким є соціальність, бо людство, як її носій, прагне в порожнечу. Найбільшою небезпекою аномії є не вона сама, а те, що нею санкціонується: шизоїдність, домінування нарцисизму, поширення нудьги, підігрів бажання загравання із смертю.

5. Узагалі соціальну девіталізацію особистості доцільно розглядати як час перетину індивідом кордону між соціально активним і егоїстично-нарцисичним життям. Сміливість для такого перетину кордону здатна надати сукупність аномії й байдужості «психологічно мертвих», апатичних до навколишньої дійсності людей. У результаті здійснення такого переходу на історичній сцені поступово з'являється новий соціальний тип Homo devitalized. Індивід, як представник даного типу, дотримуючись лінії егоїзм/нарцисизм, намагаючись відновити цілісність селфу і вийти з кризи ідентичності, більш за все зосереджується на власному тілі.

6. Тіло для соціально девіталізованого індивіда стає не тільки об'єктом поклоніння, обожнювання та інтенсивного догляду, а й перетворюється на носія ілюзії активної присутності в соціальному просторі. Механізмом, який дозволяє тілу, а з ним і самому індивіду, здаватися присутнім, стає тілесний стайлінг. Однак зазначимо, що людина не отримує від тілесного стайлінгу того задоволення, на який вона розраховує. Навпаки, індивід усе частіше демонструє нові симптоми захворювання системи «соціальний простір – людина»: перенасиченість життям і зростання дистанціювання від соціуму.

7. Соціальна девіталізація особистості складається з певної сукупності поведінкових актів, коли жоден із них не переважає над іншими. Було відзначено, що соціально вітальна людина, як правило, пов'язана з іншими множинністю соціальних, психологічних, емоційних, економічних зв'язків. Деформація індивідуального комунікаційного поля як території існування системи взаємозв'язків є результатом перевантаженості індивіда різними проблемами та втоми від постійного впливу потужних потоків інформації, які фрагментують, колонізують свідомість індивіда й знецінюють його повсякденне життя. Невміння, небажання або просто нездатність до обробки та використання отриманої інформації призводять до поширення в комунікаційному просторі феномену «мовчання з суспільством», яке знаходить свій вихід в іножитті багатьох сучасників.

8. Розпад структур міжособистісних відносин призводить до відриву індивідів від життєвого світу соціального оточення, а тому можемо вести мову про поширення тенденції орієнтації на самотність. Людина готова жити «соло», адже життя на самоті в умовах ХХІ ст. є достатньо різноманітним і комфортним,

воно дозволяє реалізовувати принцип успішності: «Роблю, що хочу, коли хочу й на умовах які я хочу». Указаний принцип означає абсолютну сконцентрованість особи на власному селфі з максимально допустимим дистанціюванням від соціального простору. Людина не бажає глибоких переживань. Це не означає, що бажання повноти, котре присутнє в селфі, зникає, воно просто переходить в інші форми, і людина починає звертати увагу на сфери з наявністю алкоголю, наркотиків, швидкоплинними стосунками тощо.

9. Вдаючись до екстремальності як потенційного носія терапевтичного навантаження, індивід, який звик до аномійного соціуму, досить часто перетинає невидиму межу між прийнятним і маргінальним способом життя. Саме в рамках екстремальності проявилися нові форми іножиття (дауншифтинг, хікікоморі та інші). У якості фактору, що визначає форми іножиття, формується межа в орієнтації на соціальну девіталізацію як зону неприналежності. Дотримуючись іножиття, індивіди прагнуть бути на межі, бо стан маргінальності з патології/аномалії трансформувався для них у норму, звичне самовідчуття. Результатом реалізації такого прагнення стає розпад соціальних зв'язків і хаос у виборі зразків для ідентифікації.

10. Хотілося б відзначити, що ситуація з поширенням соціальної девіталізації особистості не виглядає абсолютно негативною та катастрофічною. І це яскраво демонструє доробок представників філософії вітаїзму, активна діяльність яких припала на буремні 20-30-ті рр. ХХ ст. Цікавість дана філософська течія викликає в першу чергу тим, що її представники намагалися не просто презентувати науково-літературному світові специфічну національну світоглядну течію, але й вважали головною задачею надання рекомендацій щодо виходу з екстремальних моментів життя людиною, яка може вважатися представником соціально девіталізованих осіб.

11. Серед указаних вітаїстами факторів, які дозволять підтримати належний рівень життєвості (освіта, зв'язок з минулим, природою, орієнтація на родину), найбільш значущим в подальшому був визнаний фактор освіти, якому було відведено головну роль у кристалізації орієнтації на соціально активне, а значить, і вітальне життя. Це закономірно, адже вміння жити в соціумі, зберігаючи індивідуальність, є мистецтвом, якому треба вчитися. Виходячи з вище вказаного, однією з новітніх фундаментальних задач, які постали перед науковою спільнотою та освітніми інституціями, є розробка й реалізація повноцінних програм із формування ряду таких соціально-затребуваних умінь, як: вміння вести та підтримувати діалог, вміння встановлювати компроміс між інтересами соціального простору та індивіда тощо. Найбільш продуктивними й відповідними запитам часу щодо переорієнтації системи освіти на формування життєздатних особистостей здаються презентовані в рамках доповідей ЮНЕСКО концепції «освіта протягом життя» та «функціональна грамотність». Вважаємо, що шляхом синтезування основних положень вказаних концепцій можна надати соціальним інститутам освіти й виховання потрібного імпульсу щодо маневреності й сформуванню належну сукупність вітальних компетенцій.

12. На допомогу освітнім інституціям має прийти ідеологія. Ідеологія часто – об'єкт звинувачень у тому, що вона формує сугестії суджень і є джерелом доктринально-світоглядних установок соціальної групи. Однак саме ця якість є найбільш цікавою та актуальною, якщо мова йде про виписування основних положень ідеології соціального життєствердження. Основною метою вказаного виду ідеології повинно стати формування соціально вітальної особистості як людини, яка орієнтується на соціально-активне життя, але вміє й прагне пропорційно поєднувати власні інтереси з інтересами соціального простору, у межах якого проходить її життєдіяльність. Крім того, вважаємо, що в межах сучасного соціального простору цілком допустимою виглядає ситуація існування соціально девіталізованих індивідів без крайніх драматичних форм переходу в стан соціальної авітальності. Також імовірною виглядає можливість появи в даній категорії людей свідомого бажання соціальної ревіталізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Доній Н.Є. Соціальна девіталізація особистості в суспільстві глобалізованого світу : монографія / Н.Є. Доній. – Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2014 – 280 с.

Статті в провідних фахових виданнях України

2. Доній Н.Є. Роль Mental Travelling у подоланні суб'єктом емотивного хаосу екзистенції в ландшафті сучасної культури / Н.Є. Доній // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер.7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наук. пр.] / ред. рада : В.П. Андрущенко (голова). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – № 18 (31). – С.415-420.

3. Доній Н.Є. Мандрювання як ситуація розриву з «нудьгою повсякденності» / Н.Є. Доній // Сіверянський літопис. – 2009. – № 1. – С.131-136.

4. Доній Н.Є. Феномен «стигматизація одягом» в історії соціокультурних взаємовідносин суспільства / Н.Є. Доній // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер.7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наук. пр.] / ред. рада : В.П. Андрущенко (голова). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – № 21(34). – С.51-59.

5. Доній Н.Є. Детермінанти авітальності в дискурсі суспільства (пост)сучасності / Н.Є. Доній // Філософія та політологія в контексті сучасної культури : наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту. – 2012. – Вип. 4(3). – С.47-53

6. Доній Н.Є. Криза особистісної ідентичності як фактор поширення авітальних тенденцій в соціумі / Н.Є. Доній // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 27. – С.5-9.

7. Доній Н.Є. Концепт «вітальність» в історичній проекції / Н.Є. Доній //

Філософія і політологія в контексті сучасної культури : наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту. – 2013. – Вип. 6 (III). – С.99-104.

8. Доній Н.Є. Українська реальність : проблема «апетиту до життя» в умовах поширення авітальних тенденцій / Н.Є. Доній // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.] / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2013. – Вип. 75 (№ 8). – С.336-335.

9. Доній Н.Є. Феномени «вітальність» та «авітальність» в посткласичному філософському дискурсі / Н.Є. Доній // Наукові записки Національного університет «Острозька академія». Серія «Філософія». – 2013. – Вип.14. – С.145-150.

10. Доній Н.Є. Проект життя в філософському доробку Хосе Ортегі-і-Гассета / Н.Є. Доній // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наук. пр.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 28. – С.21-25.

11. Доній Н.Є. Концепт «смертельне бажання» : деталі становлення в психоаналітичному дискурсі / Н.Є. Доній // Філософія науки: традиції та інновації: наук. журн. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка. – 2013. – № 2 (8). – С.175-183.

12. Доній Н.Є. Девіталізація як негативна позитивність : критичне осмислення дійсності / Н.Є. Доній // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наук. пр.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип.31. – С.5-9.

13. Доній Н.Є. Мозаїчність нудьгування С.К'еркегора : сучасний дискурс соціальної девіталізації / Н.Є. Доній // Практична філософія : наук. журн. / Центр практ. філос. – К. : [б. в.], 2014. – №1. – С.22-27.

14. Доній Н.Є. Нео-варіації відстороненості від динаміки життя як прояв соціальної девіталізації / Н.Є. Доній // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наук. пр.] / ред. рада : В.П. Андрущенко (голова). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 31 (44). – С.84-91.

15. Доній Н.Є. Світовідчуття Нового часу як підґрунтя розвитку соціальної девіталізації особистості / Н.Є. Доній // Наукові записки Національного університет «Острозька академія». Серія «Філософія». – 2014. – Вип.15. – С.73-78.

16. Доній Н.Є. Криза ідентичності як контекст розвитку соціальної девіталізації особистості / Н.Є. Доній // Філософія науки : традиції та інновації : наук. журн. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. – № 1 (9). – С.178-187.

17. Доній Н.Є. Девіталізація як соціальний епіфеномен : перечитуючи Х. Ортегу-і-Гассета / Н.Є. Доній // Вісник Черкаського університету [Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького]. – Черкаси : Вид-во Черкас. нац. ун-т, 2014. – Серія Філософія. – № 11(304). – С.35-41.

18. Доній Н.Є. Самотність як територія ризику соціального життя особистості / Н.Є. Доній // Філософія і політологія в контексті сучасної культури : наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 7. – С.55-60.

19. Доній Н.Є. Феномен тілесного стайлінгу в сучасному соціальному просторі / Н.Є. Доній // Вісник Дніпропетровського університету : наук. журн. – 2014. – Том 22. – № 9/2. – С.37-44.

20. Доній Н.Є. Сучасна проблема аномії в контексті соціальної девіталізації особистості / Н.Є. Доній // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.] / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2014. – Вип. 84 (№ 5). – С.307-311.

Статті в виданнях іноземних держав

21. Доній Н.Е. Диагноз (пост)современного общества : травма / Н.Е. Доний // Личность в экстремальных условиях и кризисных ситуациях жизнедеятельности : сб. научных статей ; под ред. Р.В. Кадырова. – Владивосток : Мор.гос. ун-т, 2013. – С.39-46.

22. Doniy N. Post-enlightenment world experience trends and their impact on the distribution of the individual's social devitalization / N. Doniy // Scientific Enquiry in the Contemporary World: Theoretical Basics and Innovative Approach [3rd edition. Research articles. Vol. 2. Humanities and social sciences. Economics. Psychology and pedagogics]. – San Francisco, California, USA : B&M Publishing. – 2014. – P.52-57.

23. Доній Н.Е. Социальная девитализация личности как эпифеномен и реальность XXI века / Н.Е. Доний // Новый университет. Сер. «Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук». – 2014.– № 08-09 (41-42). – С.28-31.

24. Доній Н.Е. Социальная девитализация личности в реалиях XX-XXI вв. : оптимистический и пессимистический взгляд на эпифеномен / Н.Е. Доний // Известия Томского политехнического университета. – 2014. – Т.325. Социально-гуманитарные технологии. – № 6. – С.68-75.

25. Доній Н.Е. Девитализация как эпифеномен общества массовой культуры / Н.Е. Доний // Вестник Томского государственного университета. Сер. Философия. Социология. Политология. – 2014. – № 4 (28). – С.161-168.

Статті в інших виданнях

26. Доній Н.Є. Сучасний туризм як ситуація розриву з «нудьгою повсякденності» / Н.Є. Доній // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Серія: філософські науки. Вип.51. – Чернігів : ЧДПУ, 2007. – С.63-67.

27. Доній Н.Є. Віртуальна реальність як засіб подолання відчуження / Н.Є. Доній // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації : матеріали доповідей та виступів міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 12-13 червня 2009 р.). – Чернігів : ЧДІЕУ, 2009. – С.201-202.

28. Доній Н.Є. Занурення у віртуальну реальність як форма проведення дозвілля / Н.Є. Доній // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: материалы докладов и выступлений. – Чернигов : Украинско-Российский институт (филиал) МГОУ в г. Чернигове, 2009. – С.76-78.

29. Доній Н.Є. Глобальна віртуалізація соціального середовища як втілення потреби у свободі / Н.Є.Доній // Вісник Чернігівського державного інституту

права, соціальних технологій та праці. Серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки : [щокварт. наук. зб.]. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2009. – № 1. – С.253-258.

30. Доній Н.Є. Сугестивність молоді як основа посилення «anti-life mentality» в суспільстві / Н.Є. Доній // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки: щоквартальний науковий збірник. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. – № 4. – С.276-280.

31. Доній Н.Є. Незавершеність «проекту Модерну» як причина поширення ідеології самознищення в постмодерністському дискурсі / Н.Є. Доній // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества : материалы докладов и выступлений межд. научно-практ. конф. (Чернигов, 17 марта 2011 р.). – Чернигов : Украинско-Российский институт (филиал) МГОУ в г. Чернигове, 2011. – С.28.

32. Доній Н.Є. До питання панування ідеології самознищення в дискурсі суспільства постмодерну / Н.Є. Доній // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації : матеріали доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 13-14 травня 2011 р.). – Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. – С.152-153.

33. Доній Н.Є. Розвиток «Patchwork-ідентичності» у молоді як наслідок глобального деконструктивізму / Н.Є. Доній // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки : щоквартальний науковий збірник. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – № 1. – С.158-162.

34. Доній Н.Є. Посилення екзистенційного вакууму в індивіда як фактор розростання «anti-life mentality» в суспільстві / Н.Є. Доній // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія : філософські науки. III Всеукраїнські Кулішеві читання з філософії етнокультури, присвячені пам'яті С.Б. Кримського «Феноменологія софійності в українській культурі. Запити філософських смислів у мові, мистецтві, літературі». – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – Вип.95. – С.206-207.

35. Доній Н.Є. Жага особистої свободи як одна з причин віртуалізація соціальної реальності / Н.Є. Доній // Людина. Культура. Освіта : матеріали II Всеукр. філос. читань пам'яті д. філос. н., проф. В.І. Шевченка (Чернігів, 17 лютого 2012 р.). – Чернігів, 2012. – С.98-103.

36. Доній Н.Є. Масштабна адреналінова залежність молоді в контексті глобальної втрати сенсу життя / Н.Є. Доній // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества : материалы докладов и выступлений межд. научно-практ. конф. (Чернигов, 20 марта 2012). – Чернигов : Украинско-Российский институт (филиал) МГОУ в г. Чернигове, 2012. – С.37-38.

37. Доній Н.Є. Деструктивність як пануюча ідеологія в дискурсі глобалізаційного суспільства / Н.Є. Доній // Роль науки, релігії та суспільства у

формуванні моральної особистості : матеріали XXXI міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 27 квітня 2012 р.). – Донецьк : ППП «Наука і освіта», 2012. – С.41-43.

38. Доній Н.Є. Taedium vitae як наслідок гедонізації суспільства / Н.Є. Доній // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. – Рівне : РІ КУП НАН України, 2012. – С.38-40.

39. Доній Н.Є. Концепт «вітальність» у сучасному соціально-філософському дискурсі / Н.Є. Доній // «Дні науки філософського факультету – 2013»: матеріали доповідей та виступів Міжнар. наук. конф. / редкол. : А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 8. – С.61-63.

40. Доній Н. Є. Поширення авітальної активності в суспільстві : спроба філософської рефлексії / Н.Є. Доній // Філософія у сучасному соціумі : матеріали Міжнар. наук. конф. (Донецьк, 24-26 квітня 2013 р.). – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Т. I. – С.35-37.

41. Доній Н. Є. Феномен авітальності крізь призму кризи особистісної ідентичності / Н.Є. Доній // Проблеми самосвідомості у параметрах соціокультурної ідентичності (філософсько-культурологічний контекст) : матер. II Міжнар. наук.-практ. сем. / відп. ред. С.С. Возняк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – С.65-68.

42. Доній Н.Є. Авітальність як неологізм в соціально-філософському дискурсі / Н.Є. Доній // Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktyczne konferencja «Aktualne problemy nowoczesnych nauk-2013» (Pshemyśl, 07-15 czerwcu 2013 r.). – Pshemyśl, 2013. –Vol. 16. Filozofia. – S.10-12.

43. Доній Н.Є. Дауншифтинг як різновид життєвого проекту в добу Пост / Н.Є. Доній // Materiály IX mezinárodní vědecko-praktická konference «Zprávy vědecké ideje-2013» (Praha 27 října – 05 listopadu 2013 r.). – Praha : Publishing house «Education and Science» s.r.o., 2013 – Dil. 8. Filosofie. Právni vědy. – S.23-26.

44. Доній Н.Є. Соціальна девіталізація особистості як віддзеркалення втоми від перманентної кризи ідентичності / Н.Є. Доній // Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття : матеріали міжнар. наук. конф. (Острог, 4-5 квітня 2014 р.). – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. – Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». – Вип.14. – Ч.1. – С.120-125.

45. Доній Н.Є. Місто як простір концентрації соціально самотніх і девіталізованих особистостей / Н.Є. Доній // «Дні науки філософського факультету – 2014» : матеріали доповідей та виступів Міжн. наук. конф. / редкол. : А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Ч. 5. – С.46-48.

46. Доній Н.Є. Бінарність нудьги в доробку С. К'єркегора / Н.Є. Доній // Ідеї Серена К'єркегора у розвиткові сучасної філософії та релігієзнавства. Рефлексії з України : зб. матеріалів наук. ювілейної конф. (Київ, 3-4 грудня 2013 р.). – Київ – Нортфілд : «Континент-Х», 2014. – С.130-134.

АНОТАЦІЇ

Доній Н.Є. Соціальна девіталізація особистості в глобалізованому світі: філософська концептуалізація. – Рукопис.

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації представлено філософську концептуалізацію соціальної девіталізації особистості. На основі деталізації змістовного навантаження концептів «вітальність» та «авіталіність» визначається проміжок, заповнення якого відбувається за рахунок епіфеномену соціальної девіталізації. Розробляється концепція епіфеномену «соціальна девіталізація особистості» як своєрідного сучасного способу існування людини, дії якої є прикладом реалізації намагання втечі за межі соціального простору заради зосередженості на індивідуальному житті. У якості детермінант поширення соціальної девіталізації особистості як епіфеномену та процесу називаються раціоналізація, атрибути та складові суспільства споживання, стан аномії та анормності, які спровокували тотальне анестезування й масштабну байдужість. Окремо розглянуто філософсько-антропологічні основи поширення соціальної девіталізації особистості та вказані основні поведінкові маркери епіфеномену. У контексті праксеології пропонується впровадити ряд нововведень у соціальних інститутах освіти й виховання, а також на рівні суспільного простору запровадити ідеологію соціального життєствердження.

Ключові слова: вітальність, авіталіність, соціальна девіталізація особистості, соціальний простір, аномія, криза ідентичності, тілесний стайлінг, поведінкові маркери, орієнтація на самотність, ідеологія соціального життєствердження.

Доний Н.Е. Социальная девитализация личности в глобализированном мире: философская концептуализация. – Рукопись.

Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации представлена философская концептуализация эпифеномена социальной девитализации личности. На основе детализации смысловой нагрузки концептов «витальность» и «авитальность» определяется концептуальный промежуток, заполнение которого происходит за счет эпифеномена социальной девитализации. Указывается, что данный эпифеномен на арене истории появился в конце XX в., хотя его существование ощущалось и в начале XX в., а феномены, которые его образуют, известны человечеству с древнейших времен. Раскрывается, что социальная девитализация личности представляет собой своеобразный современный способ существования человека,

ориентированного на реализацию попытки побега за пределы социального пространства ради сосредоточенности на индивидуальной жизни.

В качестве детерминант распространения социальной девитализации личности как эпифеномена и процесса называются рационализация, атрибуты общества потребления, состояние аномии и анормности, которые спровоцировали тотальное анестезирование и масштабное равнодушие. Отдельно рассматриваются философско-антропологические основы распространения социальной девитализации личности (перманентный кризис идентичности, появление нового социального типа Homo devitalized и увлечения телесным стайлингом). Указываются основные поведенческие маркеры социальной девитализации личности (трансформации в коммуникативном пространстве социума, переориентация на жизнь соло, переход индивидов в группы дауншифтеров и хикикомори).

Отмечается, что ситуация с распространением социальной девитализации личности не выглядит абсолютно негативной и такой, которая не поддается коррекции. Такое умозаключение подкрепляется представленным анализом произведений представителей философии витаизма. Указывается, что витаисты не только постарались презентовать научно-литературному миру своеобразное национальное мировоззренческое течение, но и посчитали своим долгом представить рекомендации, которые помогут человеку выйти из экстремальной ситуации жизни, номинированной автором как «социальная девитализация личности».

В праксеологическом контексте на основе уже существующих концепций «образование на протяжении жизни» и «функциональная грамотность» предлагается разработать и внедрить в социальных институтах образования и воспитания ряд нововведений, результативных в направлении формирования у индивида совокупности жизненных компетенций, которые позволят сохранять ему равновесие в ситуации выбора между социально активной и индивидуальной жизнью и тем самым станут благоприятной основой формирования социально витальной личности. На уровне социального пространства предлагается введение идеологии социального жизнеутверждения как формы, которая выступая мировоззренческим проектом может заложить необходимый фундамент для укрепления позиций социально витальной личности и ревитализация социально девитализированной личности. Отмечено, что социально витальная личность – это индивид, который ориентируется на социально активную жизнь, самоопределение, саморазвитие, инициативность и который стремится пропорционально соединять собственные и социальные интересы.

Ключевые слова: витальность, авитальность, социальная девитализация личности, социальное пространство, аномия, кризис идентичности, телесный стайлинг, поведенческие маркеры, ориентация на одиночество, идеология социального жизнеутверждения.

Doniy N.E. Social devitalization of personality in a globalized world: philosophical conceptualization. – Manuscript.

Abstract of the thesis for the Doctor Degree in Philosophy, Speciality 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. M.P. Drahomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2015.

The thesis presents the philosophical conceptualization of social devitalization of personality. The conceptual gap, which is filled due to an epiphenomenon of social devitalization, is determined on the basis of particularization of the semantic load of the concepts «vitality» and «a-vitality».

It was revealed that social devitalization of personality represents a peculiar modern way of human existence, focused on the realization of an attempt to escape outside the social space in order to concentrate on individual life. The rationalization, the attributes and components of the consumer society, the state of anomie and normlessness, which provoked massive anesthetic and total indifference are named as the determinants of the extension of social devitalisation of personality as an epiphenomenon and a process.

Philosophical and anthropological foundations of propagation of social devitalisation of personality (permanent identity crisis, the emergence of a new social type of Homo devitalized and interest in bodily styling) are specially considered. Basic behavioral markers of social devitalization of personality (transformations in the communicative space of society, refocusing on the life of a solo, the transition of individuals in the groups of down fishers and hikomories).

In the context of praxeology it was proposed to develop and implement in social institutions of education and training a number of innovations, efficient at the formation of a set of life competencies that will enable an individual to maintain a balance in the situation of choosing between social activity and individual life, and thus become a favorable basis for the formation of vital social personality. At the level of social space it was proposed to introduce a social life-affirming ideology as a form that being a philosophical project may provide the necessary foundation for strengthening the position of socially vital personality and revitalization of socially devitalized personality.

Key words: vitality, avitality, social devitalization of personality, social space, anomie, crisis of identity, bodily styling, behavioral markers, loneliness, ideology of social life-affirming.